

Cuprins

Prefață (Lăcrămioara Petrescu) / 7

Argument / 11

**Capitolul I. Monica Lovinescu împotriva
regimului comunist / 17**

I.1. Evadarea din totalitarism / 17

I.2. Rezistență și disidență / 38

I.3. Considerente asupra receptării literaturii aservite / 52

**Capitolul II. Rolurile și implicațiile exilului
literar postbelic / 71**

II.1. Vârfurile emigrației reacționare / 71

II.2. Etica revoltei / 79

II.3. Grupurile din exil. Afinități și controverse / 85

II.4. Efectele exilului / 110

II.5. Identitatea românească / 127

Capitolul III. Pe calea undelor / 137

III.1. Justificarea etică și estetică a procesului creator în exil / 137

III.1.1. Exercițiul de interpretare. Critică sau cronică literară / 142

III.1.2. În relație de complementaritate / 155

III.2. Vocația hermeneutică / 167

III.3. Pledoarii pe calea undelor / 176

III.3.1 Rezistență și cenzură / 182

III.3.2 Structura cronicilor / 189

III.4. Hibridizarea genurilor / 218

Capitolul IV. Discursul memorialistic / 225

IV.1. Jurnalul / 225

IV.2. *La apa Vavilonului* / 230

IV.3. Pactul cu autenticitatea / 234

Capitolul V. Discursul ficțional / 247

V.1. Romanul *Cuvântul din cuvinte*, prima parabolă a sistemului comunist / 247

V.2. Geneza romanului / 252

V.3. Unitatea compozițională / 262

V.3.1. Cuplul fericit / 265

V.3.2. Parabola aparatului de stat / 269

V.3.3. Iubirea și ura / 281

Concluzii / 285

Bibliografie / 301

Prefață

Dispoziția pentru studiul exhaustiv al operei Monicăi Lovinescu, neutru față de natura generică, interesul istoric pentru conținutul arhivelor și problema comunismului și a anti-comunismului manifestat în prima linie a opoziției în diaspora – indiferent de voga unui atare subiect de interes public, fie subversiv, înainte de 1989, dar nu mai puțin public, fie restitativ în anii postdecembriști ai ieșirii din clandestinitate a receptării, pe toate canalele, a operei radiofonice și scriptice – constituie argumentele, impulsul, și totodată promisiunea unei cercetări în cel mai înalt sens utile și așteptate. Acest studiu se apleacă asupra vieții și, prin consecință, asupra operei autoarei. Grevată de un interes complex, care ține atât de restituirea imaginii personalităților românești angajate deschis în opoziția anticomunistă, cât și de restituirea literară a operei diaristice, epistolare și de istorie privată a descendenței familiei lui E. Lovinescu, aparținând, așadar, unui patrimoniu deja constituit, lucrarea este o valoroasă contribuție la cunoașterea acestor teme și câmpuri istorico-literare intersectante. Ideea ei este de a prezenta sistematic palierele scrisului Monicăi Lovinescu, distingând între mijloacele discursului adoptat, respectiv critic, memorialistic, ficțional. Este vorba, în esență, despre operele publicate în seria diaristică de *Jurnale*, eseuri radiofonice, *Unde scurte*, romanul *Cuvântul din cuvinte*, volumul de memorii *La apa Vavilonului*. Acestea din urmă sunt, potrivit Mihaelei Burlacu, „construite după șablonul discursului literar, pe când *Jurnalul* și *Unde scurte* au la bază și formele discursului

cultural. Intertextualitatea camuflează legătura dintre emisiuni și jurnal, dintre jurnal și memorii, dintre ficțiunea romanului și realitate, toate fiind influențate de evenimente politice”.

Primul capitol expune nu climatul literar, ci socio-politic-literar din perioada comunismului și momentele cheie ale manifestării anticomunismului literar din țară și în exil. Datele oficiale ale „Comisiei Prezidențiale pentru Analiza Dictaturii Comuniste din România” sunt puse, astfel, la contribuție. Istoria tragic solidară și implacabilă în repetitivitate a celor care, precum mama Monicăi Lovinescu, sfârșesc inuman în infernul închisorilor comuniste reprezintă o axă a capitolului biografic. În grade diferite doar prin rezultat – tragic sau malefic, deși eșuat – sunt prezente experiențele traumatizante ale mamei și fiicei, într-o corespondență funestă. Istoria atentatului asupra Monicăi Lovinescu se reconstituie din toate mărturiile existente, aparținând episoadelor *Undelor scurte* sau paginilor confesive ale *Jurnalului*.

Studiul inventariază formele de rezistență în viziunea Monicăi Lovinescu și le confruntă cu „triada consacrată – disidenți, rezistenți, obedienți”. Tabloul revulsiv al beneficiilor slujitorilor comunismului și al cultului personalității devine, într-o asemenea perspectivă, inevitabil. Prin opoziție, nu singulară, dar hotărâtoare pentru conștiința ultragiată colectivă, „personalitatea militantă a Monicăi Lovinescu și politica ei împotriva măsurilor aberante ale sistemului” este relaționată cu varietatea actelor represiei, cenzurii și constrângerilor politice din România comunistă.

Cel de-al doilea capitol dezvoltă istoria sociologică și politică a celor trei valuri ale exilului, completate cu generațiile care apar în memoriile diaristei. Se recompune, astfel, un profil, o condiție generic-temporală în tematica exilului: menținerea legăturii cu trecutul și păstrarea vie a memoriei familiale, iden-

titatea națională, alcătuirea grupurilor, neajunsurilor materiale, decăderea psihică, bilingvismul, dificultatea integrării, implicațiile stilistice, afinitățile și controversele dintre exilați. Referindu-se la maladiile spiritului contemporan identificate de Constantin Noica, maladii de ordin superior care reflectă carența sau refuzul generalului ori a individualului, lucrarea împarte exilul din punct de vedere patologic. Se adaugă, aici, tipologii care descriu integrarea în noua cultură și incapacitatea de a se adapta la lumea occidentală. Chestiunea dintotdeauna critică a solidarității, în spațiul și în psihologia astfel împărțită a românilor explică resorturile polemicilor și campaniile de discreditare.

Al treilea capitol privește justificarea etică și estetică a procesului creator în exil, grija pentru păstrarea formelor culturale românești, tentativele de promovare a cărții românești, formele rezistenței culturale, cenzura și vocația hermeneutică.

În al patrulea capitol, Mihaela Burlacu are în vedere și procedează cu multă justețe la analiza discursului diaristico – memorialistic din *Jurnal* și *La apa Vavilonului*. Chestiuni particulare de instanțiere narativă, grefate pe natura stilistică și scriitura etică, angajată în vocația adevărului și a valorilor sunt analizate cu mult rafinament. Capitolul al cincilea privește același tip de conștiință narativă, același tip de narator, identificat de data aceasta în discursul ficțional. Noutatea monografiei realizate de Mihaela Burlacu rezidă în îmbrățișarea și minuția cu care sunt judecate nu doar scrierile care au făcut-o celebră și ascultată pe Monica Lovinescu, ci și cele, ficționale bunăoară, care derivă dintr-o conștiință critică, din talent și spirit autentic artistic. Apropierea între ideologia literară (paternă) lovinesciană, adeviziunile în spirit estetic și polemic cu scriitorii precum Camil Petrescu, acțiunea literară, de traducere,

cu accidentele de proprietate intelectuală consemnate în legătură cu romanul *Ora 25*, traducerea lui Caragiale împreună cu Eugen Ionescu etc., dimpreună cu ideea că autoarea trebuie – pentru o justă perspectivă, separată de Virgil Ierunca în evaluarea operei – toate prezintă nuclee de interes și de pertinentă analiză critică.

Lăcrămioara PETRESCU

Argument

În lucrarea de față, ne-am propus să evidențiem modul în care Monica Lovinescu a devenit model pentru anticomunismul literar. Un prim argument în alegerea unui studiu de tip monografic îl constituie dorința de a stârni interesul publicului și al criticii literare contemporane. Cronicile și studiile care au însoțit apariția volumelor tratează doar anumite aspecte ale operei Monicăi Lovinescu, fiind favorizată activitatea întreprinsă împotriva sistemului comunist. Un al doilea argument al alegerii acestei teme este faptul că nu există o lucrare de anvergură care să abordeze întregul univers al creației scriitoarei.

Până în prezent, au fost publicate trei studii mai mari cu referire la Monica Lovinescu. Primul îi aparține Doinei Jela. *O sută de zile cu Monica Lovinescu*, carte apărută la Editura Vremea în 2008, la scurt timp după moartea autoarei *Undelor scurte*, este un reportaj al trecerii în neființă. Deși o biografie bine construită, cartea Doinei Jela generează nenumărate reacții critice. Nicolae Manolescu, de exemplu, acuză oportunismul publicitar și indecența publicării unor fotografii cu Monica Lovinescu pe patul de spital. Exhițiția cărții deranjează mai ales prin detaliile ce țin de patologia senectuții. Al doilea studiu a apărut în 2010 la Editura Universității Petru Maior, sub semnătura lui Dumitru Mircea Buda. În cartea sa, *Războinici invizibili. Protest și literatură în opera Monicăi Lovinescu și a lui Virgil Ierunca*, (la origine, teza de doctorat a tânărului universitar) D. M. Buda urmărește semantica exilului și problema receptării scriitorilor din exil de către publicul de limba

maternă. Autorul realizează o trecere în revistă a operei soților Lovinescu – Ierunca, comentând receptarea lor în publicistica românească. Studiul, deși bine documentat, nu beneficiază de atenție din partea criticii contemporane. Probabil, din cauza ediției limitate și a insuficienței promovării.

Cartea Iuliei Vladimirov, *Monica Lovinescu în documentele Securității: 1949-1989*, apărută la editura Humanitas anul acesta, valorifică documentele din arhivele Securității, realizând două mari portrete: unul al Monicăi Lovinescu în viziunea aparatului de stat și celălalt al informatorului. Iulia Vladimirov surprinde tacticile principale ale sistemului comunist: încercările de racolare, intimidarea, denigrarea și, ca ultimă soluție, eliminarea fizică. Ținem să amintim aici de un alt studiu care a contribuit decisiv la conturarea biografiei Monicăi Lovinescu. Este vorba despre *Scrisori către Monica: 1947-1951*, un volum semnat de Ecaterina Lovinescu-Bălăcioiu și îngrijit de Astrid Camböse. Cartea conține o selecție de scrisori și cărți poștale transmise de Ecaterina Lovinescu-Bălăcioiu fiicei sale între anii 1947 și 1951. Scrisorile Monicăi Lovinescu au fost distruse, dar din corespondența rămasă se poate extrage cursivitatea evenimentelor.

În ceea ce privește critica de întâmpinare, am constatat că cei care au recenzat cu statornicie scrierile Monicăi Lovinescu sunt Nicolae Manolescu, Dan C. Mihăilescu, Gabriel Liiceanu, Ioana Pârvulescu, Tania Radu etc. Subcapitole în lucrări mai ample i-au dedicat Eva Behring, Florin Manolescu, Nicoleta Sălcudeanu etc. Acestea privesc aspecte precise ale operei diaristei: poziționarea față de literatura din țară și exil, încadrarea în sistematizările exilului, atitudinea anticomunistă, considerentele asupra aparatului de stat. Concepută pe coordonatele celor trei tipuri de discurs, critic, memorialistic și ficțional, lucrarea noastră reprezintă o altă posibilitate de a ilustra biogra-

fia și opera Monicăi Lovinescu. Noutatea cercetării este dată în primul rând de subiectul ales, apoi de faptul că abordează sistematic întregul univers al creației acestei autoare.

În realizarea acestei teze am folosit două căi de acces înspre opera Monicăi Lovinescu. Prima vine din direcția atitudinii anticomuniste, cea de-a doua dinspre sfera criticii literare. În ceea ce privește metodologia folosită, menționăm că prin analiza și interpretarea textuală oferim un model de lectură a operei și evidențiem aspectele care țin de autenticitatea ei. Am abordat și metoda documentării, utilă în analiza operei ca ansamblu de idei literare, ca program estetic și etic. Am sintetizat, așadar, linia generală a receptării, materialele bibliografice, documentele oficiale, voluminosul corpus de scrieri, și cu ajutorul interpretării citatelor emblematiche, am evidențiat originalitatea textelor. Prezentarea aspectelor ce țin de traducerea pe care Monica Lovinescu le face în limba franceză și examinarea discursului ficțional, ne-au ajutat să stabilim geneza romanului *Cuvântul din cuvinte*. Prin metoda comparativă, am verificat relația dintre discursul public al autoarei și discursurile celor din țară. Deoarece ni s-au părut edificatoare, am acordat atenție deosebită comparării formelor de rezistență consemnate de Monica Lovinescu cu triada – disidenți, rezistenți, obedienți – prezentată de „Comisia Prezidențială pentru Analiza Dictaturii Comuniste din România”.

Lucrul care ne-a interesat în mod deosebit este felul în care Monica Lovinescu privește literatura. Pentru autoarea romanului *Cuvântul din cuvinte*, literatura e o lume condusă de propriile-i legi, o lume ficțională într-o lume reală. În calitate de interpret, autoarea se întoarce permanent la text ca să evite distanțarea inutilă față de semnificația inițială. Sumara noastră trecere în revistă a discursurilor oferă o idee despre metodele folosite în receptarea textelor. Autoarea analizează produsele

literare atent și sincronice, într-o privire de ansamblu. Ea se apropie de text pentru a-i lămuri semnificațiile, pentru a stabili și explica la ce se referă. Dar pentru a explica, interpreta trebuie mai întâi să înțeleagă. Înțelegerea este o condiție subiectivă, explicarea e obiectivarea pentru celălalt – ascultătorul și cititorul.

Subiectivitatea interpretei este mereu adusă în discuție. Faptul că Monica Lovinescu a fost rănită, la propriu și la figurat, de către reprezentanții regimului comunist, este folosit de adversari ca să-i nege imparțialitatea. Poate au dreptate: autoarea nu poate rămâne indiferentă față de regimul ce îi discreditează tatăl, îi ucide mama și distruge țara în care s-a născut. Studiul nostru evidențiază și obsesia autoarei pentru sacrificiul părintelui. Mama Monicăi Lovinescu moare după doi ani de detenție, deoarece a refuzat să colaboreze cu Securitatea. Prin intermediul ei, oamenii legii au dorit să o coopteze pe Monica Lovinescu drept informator. Pentru că a refuzat să ceară fiicei sale colaborarea cu Securitatea, Ecaterinei Lovinescu – Bălăcioiu i se retrage dreptul la asistență medicală.

Pornind de la maladiile spiritului contemporan formulate de Constantin Noica, maladii de ordin superior care reflectă carența sau refuzul generalului, a individualului, a determinației din ființă, am împărțit exilul din punct de vedere „patologic”. Acestei clasificări se alătură alte două tipologii consacrate (Eva Behring și Nicoleta Sălcudeanu) care vorbesc despre integrarea în noua cultură și despre capacitatea de a se adapta la noile condiții materiale și spirituale. De asemenea, am expus problema solidarității intelectualilor din exil și din țară, așa cum este consemnată de autoare, deoarece reprezintă un punct de acces spre polemici și campanii de discreditare.

În această lucrare, am oferit un tip de comentariu situat pe o altă gamă decât cea unanimă, despărțind opera Monicăi

Lovinescu de cea a lui Virgil Ierunca. Interpreții contemporani îi citesc în paralel, însă cei doi au stiluri distincte. Până și rolul lor în emisiunile de la „Radio Europa Liberă” diferă: Virgil Ierunca se ocupă preponderent de lirică și de eseistica filosofică, iar Monica Lovinescu de proză și critică literară. Lucrarea determină și influențele lovinesciene și camilpetresciene asupra discursului critic și memorialistic. Totodată, expunem relevanța, puterea și densitatea „vocii” autoarei *Undelor scurte*.

O problemă specială o constituie rolurile Monicăi Lovinescu în calitate de cronicar: mediator între creația zilei și public, judecător, propunător de criterii. Odată cu lectura specializată, autoarea descoperă și judecă opțiunile și intenția scriitorului. Monica Lovinescu lecturează și examinează opera sub toate aspectele ei, orientează lectura și înțelegerea textului dinspre orizontul personal al receptării spre orizontul publicului. Acesta își procură astfel cunoștințe, așteptări și valori pe care nu ar avea de unde în altă parte să le obțină. Seria *Undelor scurte* alcătuiește o adevărată istorie a literaturii române poziționată în cultura est-europeană și oferă un program al moralității, al implicării, al libertății.